

— *Ramón Llull: Quattuor libri principiorum y la filosofía de su tiempo*, per María Asunción Sánchez Manzano.

— *La relación entre el Ars inventiva veritatis y el Ars amativa (1290)*, per Jorge Uscatescu Barrón.

— *A revised interpretation of the mediaeval reception of Aristotle's Metaphysics*, per John Dudley.

Als quals cal afegir algun altre treball, com ara *Concepts of philosophical rationality in inter-religious dialogue: Crispin, Abelard, Quinas, Llull*, per Alexander Fidora, que afecta també a Ramon Llull.

A l'últim, farem un recordatori del congrés, que a l'entendre de molts no va tenir defectes. Tant el lloc on s'inicià, la basílica de Sant Francesco d'Assisi del convent dels framenors, com les paraules que ens adreçà el President de l'OSM (Officina di Studi Medievali), el professor Musco, sense oblidar el tros de sal amb què ens regalà als presents com a mostra feaent de l'antiguitat de la terra que trepitjàvem, així com també els encontres tan ben organitzats, no fan més que subscriure el bon record de l'estada siciliana. Per tal de destacar-ne un farem esment del preciós espectacle dels famosos *pupi* sota el títol *Duello di Orlando e Rinaldo per la bella Angelica*, a càrrec de la companyia «Carlo Magno» de Enzo Mancuso; la representació cultural i popular assolí una categoria que, al cap d'anys, permet reviure-la i sentir els crits d'«Angelica!» amb tota força i vigor, i per què no dir-ho, amb nostàlgia.

Clourem amb unes paraules entre les inicials de Josep Puig Montada: «The Congress and the publication of the proceedings remind us that Palermo and Sicily have always been places where human reason manifest in multiple expressions and yet also maintains its unity», XXIV.

Júlia Butinyà
juliabutinya@gmail.com
UNED

Roca, Rafael (ed.), *Teodor Llorente, cent anys després*, Alacant, IIFV, 2012, 287 pp.

El volum que tenim entre mans és el resultat del treball magnífic d'investigadores i investigadors de tot el territori lingüístic català congregats a fi d'ofrenar, amb la contribució de llurs estudis, el seu millor homenatge al patriarca de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente i Olivares (1836-1911). I és que aquesta obra, editada pel professor de la Universitat de València Rafael Roca i Ricart, recull les aportacions presentades a la jornada acadèmica celebrada en commemoració del centenari de la mort de Llorente, que va tenir lloc el 2011 a la Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació de la Universitat de València, amb l'organització conjunta de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València. Ara,

aquest mateix IIFV ha estat l'artífex de la publicació del present volum a través de la seva col·lecció «Symposia Philologica».

L'acte acadèmic i, al capdavant, aquest llibre col·lectiu resultant, se sumen a les «diverses iniciatives d'anàlisi i relectura del moviment de la Renaixença en general i de Teodor Llorente en particular que, des de fa dècades, vénen portant-se a terme arreu del territori catalanoparlant i que, històricament, han sigut encapçalades per investigadors del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València i de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana», tal com assevera a la introducció del volum el professor Roca (p. 7), especialista en literatura del segle XIX i un dels màxims estudiosos de Llorente. Amb el desig d'oferir un nou enfocament i una interpretació més justa de les aportacions culturals de la Renaixença valenciana, Rafael Roca ha posat Llorente en el centre d'interés de les seves perquisicions —així com també a d'altres personalitats clau del període— al llarg de gairebé dues dècades de vida acadèmica, amb resultats (no cal dir-ho) excel·lents; així, després de dedicar-li la tesi doctoral, Roca ha publicat nombrosos treballs centrats en aquest autor (Teodor Llorente, *Escrits polítics (1866-1908)*, IAM, 2001; *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Bromera / IIFV, 2004; *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, PUV, 2007; *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*, IAM, 2007; i encara més: Teodor Llorente Olivares, *Lo foc sagrat de la fe. Antologia de poesia religiosa*, Denes, 2010...) que, de retruc, han enriquit enormement la visió d'aquest període.

Aquesta mateixa intenció de proporcionar nous enfocaments i renovades anàlisis interpretatives envers la figura de Llorente i del seu context, és el motor que impulsa els treballs aquí reunits. El volum *Teodor Llorente, cent anys després* es conforma de set estudis que poden ser agrupats en dos blocs: el primer aplega tres treballs que van ser presentats en el marc de la jornada commemorativa, mentre que el segon bloc recull quatre estudis inèdits, elaborats per especialistes del tema.

El primer treball que enceta el llibre —precedit de les paraules introductòries de l'editor: «Llorente vist des del segle XXI», pp. 7-10— és a càrrec de Josep Massot i Muntaner, membre de la Societat Verdaguer i director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. En aquest treball, tal com s'infereix del títol «Teodor Llorente i Jacint Verdaguer» (pp. 11-30), Massot ressegueix cronològicament els vincles personals i els intensos contactes intel·lectuals que establiren els dos grans escriptors de la Renaixença; una intensa relació fructífera, producte d'una admiració mútua que es perllongà des del 1868 fins a la mort del poeta de Folgueroles esdevinguda el 1902.

El treball que hi segueix, «Les relacions de Teodor Llorente amb Catalunya i Mallorca» (pp. 31-71) de la professora i també membre de la Societat Verdaguer, Margalida Tomàs, continua descabdellant el fil de les relacions humanes i intel·lectuals mantingudes per Llorente amb els escriptors del Principat i de Mallorca. L'estudiosa hi examina àmpliament de quina manera el patriarca valencià va assumir un important paper de divulgador a la seva terra de les manifestacions del moviment literari català i, per fer-ho, estructura el seu treball a través de tres eixos fonamentals: «Marià Aguiló i Teodor Llorente en els anys

valencians» (entre els anys 1858 i 1861); «Llorente i Mallorca. Una aproximació» i, finalment, «Teodor Llorente, llaç d'unió entre Catalunya i València».

A continuació, el mateix curador del llibre, Rafael Roca, a través del seu estudi «La posteritat de Teodor Llorente» (pp. 73-89) s'encarrega d'analitzar les aportacions d'aquest personatge «complex, polièdric i, segons com, polèmic; [...] clàssic contemporani que continua despertant sentiments encontres i passions diverses» (p. 73). Així doncs, a través d'un ampli repàs a la bibliografia sobre la Renaixença valenciana, Roca va molt més enllà dels prejudicis i de les censures injustificades vessades sobre l'ideòleg de la Renaixença valenciana, i posa especial èmfasi en la projecció i empremta que la poesia llorentina ha tingut en els poetes valencians de tot el segle XX fins a l'actualitat, tot apuntant les resistències ideològiques que el personatge també va despertar al llarg d'aquesta centúria.

Per la seva banda, Vicent Simbor, catedràtic de Filologia Catalana i membre de l'IIFV, enceta el segon bloc del volum amb el treball ««La barraca» llorentina: la creació d'un tòpic literari contemporani» (pp. 91-121). Hi trobem una interessantíssima anàlisi del gran poema llorentí, la publicació del qual al 1883 va esdevenir no només un punt d'inflexió en la lírica del poeta valencià sinó que també «va contribuir de manera decisiva [...] al triomf de tot un corrent poètic valencià de llarguíssima vida i extraordinari domini, centrat en la visió emociònada de l'horta» (p. 91). Així doncs, Simbor analitza al detall la recreació operada per Llorente sobre el tema de la barraca valenciana, amb una visió eminentment «romàntica»; un motiu que acabarà cristal·litzant com a *locus amoenus* valencianitzat, present en la posteritat literària valenciana.

Després d'aquest, el professor Antoni Ferrando, també catedràtic de Filologia Catalana i membre de l'IIFV, al seu estudi «Teodor Llorente i Olivares: en defensa de la personalitat valenciana» (pp. 123-145) assumeix el repte d'esvair malentesos i d'escatir el posicionament ideològic i consideracions de Llorente pel que fa a dos dels eixos identitaris valencians fonamentals: el nom del país i la senyera de l'antic Regne. Abans de fer-ho, però, l'estudiós llança una advertència inicial que s'ha tingut massa en desconsideració i que és cabdal per a la comprensió de la implicació llorentina: «Són aspectes de naturalesa simbòlica, darrere dels quals subjau d'alguna manera la consciència de país i que cal analitzar i explicar d'acord amb el context de l'època, i no des de la perspectiva actual» (p. 123). Al capdavant, Ferrando emfasitza el fet que l'evolució de la trajectòria de Llorente sobre aquestes qüestions va molt emparentada als canvis històrics «de sensibilitat política i històrica» del moment que li va tocar viure.

En el treball del també professor de la Universitat de València, Gonçal López-Pampló, «La conferència "Llorente i els infants" de Carles Salvador (1948). Estudi i transcripció» (pp. 153-207), tal com el títol ja indica, s'hi dona a conèixer una conferència de Carles Salvador, inèdita fins ara, escrita el 1944 i pronunciada quatre anys després al Centre de Cultura Valenciana, la qual palesa el pes cabdal que exerciria Llorente en la trajectòria d'aquest escriptor. A través de la prospecció d'aquest text, l'estudiós analitza la línia reivindicativa de Carles Salvador envers la figura i l'obra de Llorente i els seus esforços per fer «retornar» els valencians a la poesia del Patriarca, com a mesura d'acostament

a la pròpia literatura. Finalment, la valuosa contribució de López-Pampló es tanca amb l'edició del text (pp. 172-207).

Conclou el volum l'ampli estudi del mateix Rafael Roca, intitulat «L'epistolari entre Teodor Llorente i Vicent W. Querol (1876-1889)» (pp. 209-287) en què es dona a conèixer un conjunt de trenta-set cartes enviades per Llorente a Querol, producte de la relació epistolar mantinguda entre aquests dos grans intel·lectuals entre 1876 i 1889. Amb tot, la contribució de Roca va molt més enllà, ja que les epístoles que Llorente envià a Querol són editades de manera creuada cronològicament amb trenta-dues que Querol adreçà a Llorente, publicades pel fill del poeta, Teodor Llorente i Falcó, en l'*Epistolari Llorente* (vol. I, 1928); cosa que possibilita entendre en la seva complexa els aspectes d'aquesta correspondència. I és que aquest llegat de seixanta-nou cartes posat a la disposició dels estudiosos del període i del lector en general, contribueix a conèixer amb més profunditat la relació intel·lectual i fraternal dels grans poetes de la Renaixença valenciana i donen llum sobre aquest període tan ric i complex del qual encara hi ha moltes coses a dir.

És per això que davant d'aquest llibre que acaba de veure la llum no podem fer una altra cosa que manifestar el nostre agraïment i satisfacció plena: no sols pels interrogants que hi són resolts, al voltant de la magna figura de Llorente, personatge clau del nostre passat i de la nostra literatura, sinó sobretot pels nous ulls amb què ens fa observar i comprendre el moviment del qual fou l'escriptor i ideòleg més representatiu.

Verònica Zaragoza
(Universitat de Girona)

La Renaixença valenciana i el redescobrimnt del país. El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911), estudi i transcripció de Rafael Roca, editorial Denes, València, 2011, 784 pp., ISBN: 978-84-92768-00-4.

Com ocorre amb tots els moviments influenciats pel romanticisme, l'anomenada Renaixença valenciana —i la catalana en general— va tenir com un dels seus trets definitoris el gust pel passat medieval. Entitats com Lo Rat Penat, focus d'irradiació de la Renaixença a terres valencianes, van centrar esforços i pouar referents d'aquell passat idealitzat, gloriós i esvaït. Gloriós en molts sentits. I és que, per als renaixencistes, els segles medievals representaven no sols el cim de la literatura i la cultura en llengua catalana, sinó també l'apogeu d'un Regne de València que, a finals del segle XIX, era pràcticament un record administratiu, una institució perduda que abastava un territori de l'Estat espanyol dividit en tres províncies. Un record, però, ben present a la consciència col·lectiva del poble, i reivindicat explícitament per aquests renaixencistes com a referent de la personalitat històrica valenciana.